

Михајло Дика (ред.),
Ново наслеђнојравно уређење
(*Народе новине*, Загреб, 2003, IX + 273)

1. УВОД

У Хрватској је готово педесет година најважнији извор материјалног и процесног наследног права био Савезни закон о наслеђивању из 1955. године.¹ Када је закон ступио на снагу 11. јула 1955, важио је на целокупној територији тадашње ФНРЈ. Након доношења Уставних амандмана из 1971. године и Устава СФРЈ из 1974. године, регулисање материјалног наследног права и оставинског поступка прелази у нормативну надлежност република. Све републике су у времену од 1973. до 1976. године, донеле своје законе о наслеђивању. Изузетак у том смислу је била Хрватска, где је 10. децембра 1971. донет Закон о преузимању савезних закона којима се уређују односи о којима по Уставним амандманима од XX до XLI на Устав СФРЈ одлучују републике.² У члану 1, тачка 72. овог закона било је предвиђено да Закон о наслеђивању из 1955. године остаје на снази и примењује се као републички закон.

Реформа наследног права у Хрватској је извршена 2003. године, доношењем новог Закона о наслеђивању. Закон је донет 11. марта, а примењује се од 3. октобра 2003.³ Нови Закон о

¹ *Службени листи ФНРЈ*, бр. 20/55.

² *Народне новине СР Хрватске*, бр. 52/71.

³ Видети члан 260. Закона о наслеђивању, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 48/03.

наслеђивању донео је значајне новине у хрватско наследно право. Најважнија, али не и једина, састоји се у томе што су велики значај у уређивању и расправљању наследноправних односа добили јавни бележници (нотари). Да би се правницима практичарима, студентима и другим лицима која су заинтересована за наследноправну проблематику олакшало разумевање и примена новог Закона о наслеђивању, група аутора је припремила књигу под називом *Ново наследноправно уређење*. Посао редактора књиге је обавио један од аутора, др Михајло Дика, редовни професор Правног факултета у Загребу. Поред њега, као аутори појављују се и: Олга Јелчић, Татјана Јосиповић, Јадранко Црнић, Бранко Хрватин, Жојица Матко Ружђак и Зденка Кохарић.

2. САДРЖИНА

Књига је редигована као зборник од осам радова. Међутим, ти радови су написани и систематизовани тако да је створен један повезан и целовит приручник који је успео да на обухватан начин изложи најзначајније новине које је донела реформа наследног права.

Први рад, чији је аутор О. Јелчић, носи назив „Ново наследноправно уређење – опћи преглед” (стр. 1–29). Затим следи рад Т. Јосиповић, под насловом „Наслеђивање на темељу закона” (стр. 33–55). Иза тога, долази рад Ј. Црнића „Наслеђивање на темељу опорукe” (стр. 59–90). О. Јелчић ће у оквиру ове књиге представити још један рад под насловом „Уговор о доживотном и уговор о досмртном издржавању” (стр. 93–119), а иза тог рада следи прилог Б. Хрватина „Наследноправни уговори” (стр. 123–144). Рад који би могао да привуче посебну пажњу правника у Србији и Црној Гори, проистекао је из пера Ј. Матко Ружђак, а носи наслов „Јавни билежник као повјереник суда у оставинском поступку” (стр. 147–168). На проблематику коју је обрађивао Ј. Матко Ружђак наставља се рад М. Дике под називом „Оставински потупак” (стр. 173–237). Књига се завршава излагањем З. Кохарић о порезу на наслеђивање и друга стјецана из наследноправних односа (стр. 241–273).

3. ОДАБРАНА МЕСТА

3.1. НАСЛЕДНОПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ УСВОЈЕЊА

У раду Т. Јосиповић, у коме су анализиране новине из материје законског наслеђивања, једно од питања коме је посвећена посебна пажња тиче се наследноправних последица усвојења (posvojenje). Излагање о наследноправним последицама усвојења аутор почиње анализом решења новог Закона о наслеђивању, који посебно уређује наследноправна дејства сродничког и родитељског усвојења. *Сродничким усвојењем* се између усвојоца (posvoitelj) и његових сродника, с једне, и усвојеника (posvojenik) и његових потомака, с друге стране, ствара нераскидив сроднички однос. Истовремено, заснивањем сродничког усвојења престају међусобна права и обавезе између усвојеника и његових крвних сродника. Овакав облик усвојења производи двоструке наследноправне последице: 1) усвојилац и његови сродници, с једне, те усвојеник и његови потомци, с друге стране, стичу право међусобног законског наслеђивања; 2) заснивањем сродничког усвојења престаје право међусобног законског наслеђивања између усвојеника и његових крвних сродника. Али, ако се у својству усвојоца појављују маћеха или очух, не престаје право међусобног законског наслеђивања између усвојеника и његовог родитеља који је у браку с усвојоцем, као и крвних сродника тог родитеља.

Родитељско усвојење производи уже грађанскоправне последице. Оваквим усвојењем се стварају између усвојоца, с једне, и усвојеника и његових потомака, с друге стране, права и обавезе која по закону постоје између родитеља и деце. Наследноправна дејства родитељског усвојења огледају се у томе што усвојилац и усвојеник стичу право међусобног законског наслеђивања крвних сродника у правој линији. Усвојеник и његови потомци имају према усвојоцу иста наследна права као и његови биолошки потомци. Усвојилац и његови преци имају према усвојенику и његовим потомцима иста законска наследна права као да су његови биолошки преци. Усвојеник и његови потомци не могу наслеђивати усвојочеве побочне сроднике и његовог супружника. Родитељско усвојење такође има за последицу пре-

станак међусобних права наслеђивања између усвојеника и његових крвних сродника.

У наставку свог рада Т. Јосиповић анализира проблем временског сукоба закона, до којег је дошло услед промене породичноправних прописа. Наиме, у моменту када је донет нови Закон о наслеђивању (11. март 2003), на снази је био Обитељски закон из 1998. године,⁴ који је познавао две категорије усвојења: сродничко и родитељско. Међутим, 22. јула 2003. ступа на снагу нови Обитељски закон,⁵ који познаје само један облик усвојења. Према новом Обитељском закону усвојењем настаје између усвојиоца и његових сродника, с једне, и усвојеника и његових потомака, с друге стране, нераскидив однос сродства и сва права и дужности која одатле произилазе. Нови Обитељски закон садржи и одредбе (члан 148) којима уређује наследноправне последице усвојења. У члану 148, став 1. стоји да усвојеник и његови потомци стичу право законског наслеђивања усвојиоца, његових крвних сродника, као и његових адоптивних сродника. Члан 148, став 2. предвиђа да усвојилац, његови крвни сродници и његови адоптивни сродници стичу право законског наслеђивања усвојеника и његових потомака. Заснивањем потпуног усвојења престаје право међусобног законског наслеђивања између усвојеника и његових родитеља и њихових крвних сродника.

С обзиром на промене до којих је дошло ступањем на снагу новог Обитељског закона, поставља се питање по којим прописима ће се уредити наследноправне последице усвојења. Аутор разликује три ситуације. Прва ситуација постоји онда када је усвојење засновано према одредбама новог Обитељског закона. У том случају на наследноправне последице усвојења неће се примењивати одредбе Закона о наслеђивању, већ члан 148. новог Обитељског закона, који представља *lex posterior* и *lex specialis*. Друга ситуација постоји онда када је усвојење засновано према одредбама старог Обитељског закона, а оставилац је умро пре почетка примене новог Закона о наслеђивању. У том случају наследноправне последице усвојења се уређују према одредбама Закона о наслеђивању из 1955. године. Трећа ситуација постоји онда када је усвојење засновано према одредбама

⁴ Народне новине Републике Хрватске, бр. 162/98.

⁵ Народне новине Републике Хрватске, бр. 116/03.

старог обитељског закона, а оставилац је умро после 3. октобра 2003, када је почео да се примењује нови Закон о наслеђивању. У тој ситуацији наследноправне последице адоптивног сродства ће бити расправљене према одредбама новог Закона о наслеђивању.

3.2. ВАНБРАЧНИ ДРУГ КАО ЗАКОНСКИ НАСЛЕДНИК

Након реформе наследног права у Хрватској је проширен круг законских наследника. Новим Законом о наслеђивању, ванбрачни друг је у погледу интестатског наслеђивања изједначен са супружником (члан 8, став 1). То значи да ће се сва правила законског наслеђивања, како редовног тако и нужног, која важе за супружника, примењивати и на ванбрачног друга. Закон о наслеђивању дефинише ванбрачну заједницу као заједницу између неудате жене и неожењеног мушкарца, која је трајала дуже времена, а престала је смрћу оставиоца, при чему су били испуњени сви услови који се траже за закључење брака. Ова новина се објашњава тиме што „у данашње вријеме брак није тако стабилан, а изванбрачне заједнице нису више ријеткост, тако да нема битне разлике у односима између брачних и изванбрачних другова.”

3.3. ПОВЕРАВАЊЕ ОСТАВИНСКОГ ПОСТУПКА ЈАВНОМ БЕЛЕЖНИКУ

У Хрватској је још 1994. године донет Закон о јавном билежничтву.⁶ Јавнобележничка служба је почела да ради 1995. године. Поменути закон је предвидео могућност да ће се овлашћење нотара за спровођење оставинског поступка уредити законом који регулише оставински поступак. Нови Закон о наслеђивању је у члану 176. предвидео могућност да суд спровођење оставинског поступка повери јавном бележнику и да му достави смртовницу. Овакво решење се објашњава тежњом да

⁶ Народне новине Републике Хрватске, бр. 78/93, 29/94, 162/98.

се судови растеретечиме се повећава њихова ажурност у другим, пре свих парничним, предметима.

Јавни бележник као повереник суда у оставинском поступку предузима све процесне радње и доноси одлуке као и оставински суд. Међутим, спровођење оставинског поступка од стране јавног бележника има и својих специфичности. Пре свега, суд је овлашћен да донесе решење којим одузима јавном бележнику спровођење оставинске расправе. Такву одлуку суд ће донети онда када за то постоје „важни разлози”. Као пример за важне разлоге, наводе се: немогућност нотара да због болести обави поверни посао, очигледно занемаривање својих дужности, површноост нотара, рад на шету странака, излагање странака сувишним трошковима. Против овог решења жалба није допуштена. По доношењу решења суд може сам да спроведе оставински поступак или да спровођење оставинске расправе повери другом нотару. Друга специфичност тиче се надзора над радом нотара. Тај надзор врше: суд, министарство надлежно за послове правосуђа и Хрватска јавнобиљежничка комора.

3.4. УПУЋИВАЊЕ НА ПАРНИЦУ

Нови Закон о наслеђивању је задржао решење по коме до упућивања на парницу долази онда када су међу странкама спорне чињенице од којих зависи неко наследно право. Ако међу странкама не постоји спор о чињеницама, него спор о примени права, суд (односно јавни бележник) их неће упутити на парницу, већ ће сам, сходно принципу *iura novit curia*, одлучити о томе како ће применити материјално право на неспорну чињеничну подлогу. Али је уведена и једна новина, са циљем да допринесе ефикасности оставинског поступка. Према Савезном закону о наслеђивању, када су међу странкама биле спорне чињенице, оставински суд је прекидао оставински поступак и странке упућивао на парницу. Нови Закон о наслеђивању Хрватске познаје неколико случајева када суд упућује учеснике на парницу, али не прекида поступак: 1) ако чињенице које су међу странкама спорне закон претпоставља, 2) ако су те чињенице опште познате и 3) ако се могу утврдити на основу јавних исправа.

Осим ове, у погледу упућивања на парницу нови Закон о наслеђивању је предвидео још једну новину. Она се тиче случаја када међу учесницима у оставинском поступку постоји спор о саставу заоставштине. Према Савезном закону о наслеђивању, суд је био дужан да учеснике у оставинском поступку упуту на парницу кад год би између њих дошло до спора о саставу заоставштине, при чему је било ирелевантно да ли је у питању спор о чињеницама или спор о примени права. Према новом Закону о наслеђивању оставински суд не упућује на парницу када је међу учесницима у оставинском поступку споран састав заоставштине због спора о примени права.

3.5. ДЕОБА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА

Према Савезном закону о наслеђивању (члан 150), суд је могао, на захтев наследника који је живео или привређивао у заједници са оставиоцем, када то изискује оправдана потреба, одлучити да се не врши физичка деоба заоставштине, већ деоба исплатом удела. Тај наследник стиче својину на појединим стварима или групама ствари, које би припале у део осталих наследника, а заузварат им исплаћује новчану противвредност тих ствари у року који суд одреди. Нови Закон о наслеђивању уводи једну новину која се тиче деобе пољопривредног земљишта и ствари које служе обављању пољопривредне делатности. У том случају, санаследник који обавља пољопривредну делатност, не мора да доказује постојање оправдане потребе да се уместо физичке, врши деоба исплатом удела.

4. ЗАКЉУЧАК

Иако је ова књига написана као зборник, њеним ауторима је пошло за руком да на целовит начин укажу на све новине које је донео нови Закон о наслеђивању Хрватске. Сматрамо да су успели са задатком, који су себи поставили у предговору – створили су приручник који ће помоћи читаоцу разумевање и примену нових наследноправних прописа.

Ова књига може бити од велике користи и правницима у Србији. То се не односи само на практичаре, који ће бити у прилици да примењују хрватске наследноправне прописе онда када домаћи судови буду расправљали заоставштине хрватских држављана, већ и на правнике који се баве грађанскоправном науком. Хрватски Закон о наслеђивању и Закон о наслеђивању Србије припадају истој наследноправној породици, јер су проистекли из Савезног закона о наслеђивању. На основу информација које пружа ова књига, домаћи правници ће имати прилику да пореде како су се поједина решења из Савезног закона о наслеђивању мењала у Србији и Хрватској. Сем тога, ова књига пружа корисне информације о улози јавног бележника у наследном праву, што ће за домаће правнике бити од велике користи, нарочито ако се има у виду да се и у Србији ради на доношењу Закона о јавним бележницима и увођењу нотаријалне службе.

Дејан Б. Ђурђевић